

ФІНАНСИ, КРЕДИТ

УДК 339.138.012.2/4(477.52)

Н.І. Закоморна, В.М. Сачек

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено сутність фінансового механізму забезпечення основних етапів створення та функціонування підприємства. Уточнено визначення основних засобів господарської одиниці та розглянуто процес їх формування. З'ясовано проблеми відтворення основних засобів та охарактеризовано джерела їх фінансування.

Постановка проблеми. Матеріально-технічною основою процесу виробництва на будь-якому підприємстві є основні виробничі засоби. Досягнення певних темпів розвитку і підвищення виробництва можливе за умови достатнього і оптимального забезпечення виробництва основними засобами, інтенсифікації їх відтворення та кращого використання. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтриманню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого, дають змогу збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої ваги амортизації й витрат на обслуговування виробництва та його управління, підвищувати фондовіддачу і прибутковість.

Для нормального функціонування підприємства, необхідна наявність визначених засобів і джерел їх фінансування. Основні виробничі фонди, що складаються з будинків, споруд, машин, знарядь й інших засобів праці, беруть участь у процесі виробництва, є основою діяльності підприємства. В умовах ринкової економіки початкове формування основних засобів, їх функціонування і розширене відтворення здійснюється при участі фінансових ресурсів, за допомогою яких утворюються і використовуються грошові фонди цільового призначення, що опосередковують придбання, експлуатацію і відновлення засобів праці.

Аналіз публікацій по темі дослідження. Науковим підґрунтям вивчення даної проблеми є роботи О.І. Барановського, М.Д. Біліка, Л.Д. Буряка, Т.В. Галети, В. Колосюка, А.М. Поддерогіна, О. Хотомлянського та ін.

Метою статті є з'ясування проблем застосування фінансового механізму забезпечення виробничої діяльності підприємства основними засобами.

Виклад основного матеріалу. Фінансові відносини підприємства виникають тоді, коли на грошовій основі відбувається формування джерел фінансування його господарської діяльності, розподіл доходів, що утворюються в результаті цієї діяльності, їхнє використання для розвитку підприємства. У зв'язку з цим, виникає необхідність практичного виробу фінансового механізму формування основних структурних складових, що забезпечують господарську діяльність підприємства.

Під фінансовим механізмом можна розглядати певну визначену послідовність профінансованих економічних явищ, які відбуваються завдяки поштовху, спровокованому державним регулюванням. У цьому разі можна зазначити, що фінансовий механізм є тактичним засобом досягнення стратегічної мети як підприємства, так і держави [3].

Фінансовий механізм як складову економічного механізму можна розглядати як теоретичну основу господарського механізму.

Господарський механізм – це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу

виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства. Господарський механізм передбачає у своєму складі ряд підсистем.

Економічна підсистема – найважливіший комплекс економічних засобів, методів, важелів, нормативів, показників, за допомогою яких здійснюється розгляд об'єктивних економічних законів.

Соціальна підсистема передбачає сукупність способів, методів і показників, за допомогою яких удосконалюються соціально-політичні, соціально-технологічні, соціально-побутові, соціально-особистісні й інші відносини між людьми в процесі виробництва матеріальних благ.

Організаційна підсистема господарського механізму є найскладнішою сукупністю організаційних рішень, за допомогою яких використовуються найбільш ефективні форми участі працівників в управлінні виробництвом.

Технічна підсистема – це сукупність технічних засобів управління підприємством і їхньою організацією, що забезпечує збір, перетворення, збереження і передачу інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень і здійснення контролю за їх виконанням.

Для ефективного функціонування економічного механізму, а отже і механізму фінансового, необхідне виконання певних умов. Для різних господарських систем ці умови різні, але повсюдно вони включають установлення твердих гарантій захисту прав при проведенні політичних, економічних і законодавчих реформ приватної власності, гарантію виконання зобов'язань по контрактах, законів, що регламентують відповідальність юридичних осіб тощо, тобто мова йде про адміністративний контроль [1].

Необхідно установити, у яких сферах адміністративний контроль найбільш ефективний, як його можна доповнити економічними інструментами і правовими обмеженнями для найбільш оптимального сполучення, досягнення якнайшвидшої реалізації концепції стійкого розвитку. Створення гармонічної системи неможливо без зв'язку адміністративних методів і економічних інструментів.

Вважається, що вибір оптимального сполучення економічних інструментів, обмежень і самоконтролю повинен ґрунтуватися на реалізації таких елементів:

Ефективності. Вибір повинен базуватися на досягненні максимальної ефективності й обґрунтованості витрат для досягнення продовольчого забезпечення.

Волі вибору. Підприємствам повинна бути надана воля у виборі способів виконання вимог, тобто у виборі найбільш ефективного шляху досягнення цілей.

Передбачуваності обмежувальної політики. Господарники повинні розуміти суть обмеження, наприклад, на ціни й можливі наслідки, що їх очікують у майбутньому. Це дасть змогу спланувати інвестиційну політику, а не вкладати гроші в створення технологій, застосування яких буде неможливим через швидко мінливі вимоги.

Поступовості введення. Обмеження повинні вводитися поступово для того, щоб господарства могли до них пристосуватися; якщо уряд візьме на озброєння "принцип попереднього оповіщення", то зможе упроваджувати нові вимоги досить ритмічно, у підприємств буде час для перебудови.

Рівності можливостей. Однакові обмеження повинні поширюватися на всі аналогічні підприємства. Справедливість полягає в тому, що кожний, хто має рівні можливості для виробництва продукції в регіоні повинен одержувати однаковий за значимістю фінансовий результат [2].

Основні засоби – це матеріальні цінності, що використовуються у виробничій діяльності підприємства понад один календарний рік з початку введення їх в експлуатацію, а також предмети вартістю за одиницю понад 500 грн. (за ціною придбання). Основні засоби підприємства складаються з основних виробничих засобів і невикористаних основних засобів.

Виробничі основні засоби є частиною основних засобів, яка бере участь у процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому натуральну форму. Вартість

основних виробничих засобів переноситься на вироблений продукт поступово, частинами, по мірі використання. Поновлюються основні виробничі засоби через капітальні інвестиції. Основні виробничі засоби з урахуванням специфіки їх виробничого призначення поділяються на окремі групи. Співвідношення окремих груп основних виробничих засобів становить їх структуру. Поліпшення структури основних виробничих засобів, передусім підвищення питомої ваги активної їх частини, сприяє зростанню виробництва, зниженню собівартості продукції, збільшенню грошових нагромаджень підприємства [5].

Невиробничі основні засоби – це житлові будинки та інші об'єкти соціально-культурного й побутового обслуговування, які не використовуються у господарській діяльності й перебувають на балансі підприємства. На відміну від виробничих основних засобів невиробничі основні засоби не беруть участі у процесі виробництва і не переносять своєї вартості на вироблений продукт. Відтворюються вони тільки за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства. Незважаючи на те, що невиробничі основні засоби безпосередньо не впливають на обсяг виробництва, збільшення цих засобів пов'язане з поліпшенням добробуту працівників підприємства. Це позитивно позначається на результатах діяльності підприємства, на зростанні продуктивності праці тощо.

Організація господарської діяльності вимагає відповідного фінансового забезпечення [4]. На першому етапі таким забезпеченням є початковий капітал, що утворюється з внесків засновників підприємства і є статутним капіталом. Це найважливіше джерело формування майна будь-якого підприємства. Конкретні засоби утворення статутного капіталу залежать від організаційно-правової форми підприємства.

При створенні підприємства статутний капітал спрямовується на придбання основних фондів і формування оборотних коштів у розмірах, необхідних для ведення нормальної виробничо-господарської діяльності, вкладається в придбання ліцензій, патентів, ноу-хау, використання яких є важливим чинником при утворенні прибутку. Таким чином, початковий капітал інвестується у виробництво, в процесі якого створюється вартість, що виражається ціною реалізованої продукції. Після реалізації продукції вона приймає грошову форму – форму виручки від реалізації вироблених товарів, що надходить на розрахунковий рахунок підприємства.

Наступним джерелом формування основних засобів підприємства є довгостроковий кредит. Взагалі кредит – це кошти та матеріальні цінності, які надаються резидентами або нерезидентами у користування юридичним або фізичним особам на визначений строк та під процент.

Нині кредит має велике значення. Він акумулює вільний капітал, обслуговує прилив капіталу, що забезпечує відтворювальний процес. Також кредит прискорює процес грошового обігу, забезпечує проведення страхування, інвестування та ін.

Велике значення для нормального функціонування всієї економічної системи в цілому мають державний і міжнародний кредит. Державним кредитом називають сукупність кредитних відносин, у яких позичальником або кредитором є держава, місцеві органи влади стосовно громадян і юридичних осіб. Державний кредит виражає відносини в грошовій формі між державою, з одного боку, і фізичними або юридичними особами, з іншого, частіше усього з банками, страховими компаніями і підприємствами. Кредит буде державним у тому випадку, коли в якості учасника позичкової угоди є центральний уряд або місцеві органи влади. У цьому відношенні його можна порівняти з іншими формами кредиту, у першу чергу, з банківським, де обов'язковим учасником позичкової угоди є банк.

У процесі господарської діяльності кругообіг основних виробничих засобів проходить три стадії. На першій стадії кругообігу основних виробничих засобів втрачається споживча вартість засобів праці, їхня вартість переноситься на вартість готової продукції. На другій стадії відбувається перетворення частини основних виробничих засобів, які перебували в продуктивній формі, на грошові кошти через

нарахування амортизаційних відрахувань. На третій стадії в процесі виробництва відбувається поновлення споживчої вартості частини основних виробничих засобів. Це поновлення здійснюється заміною зношених основних виробничих засобів на нові за рахунок нарахованого зносу основних засобів.

Відтворення основних виробничих засобів – це процес безперервного їх поновлення. Розрізняють просте та розширене відтворення. Просте відтворення основних засобів здійснюється в тому самому обсязі, коли відбувається заміна окремих зношених частин основних засобів або заміна старого устаткування на аналогічне, тобто тоді, коли постійно відновлюється попередня виробнича потужність. Розширене відтворення передбачає кількісне та якісне збільшення діючих основних засобів або придбання нових основних засобів, які забезпечують вищий рівень продуктивності устаткування. Процес відтворення основних виробничих засобів має низку характерних ознак, зокрема:

- 1) основні виробничі засоби поступово переносять свою вартість на вироблену продукцію;

- 2) у процесі відтворення основних виробничих засобів одночасно відбувається рух їхньої споживчої вартості;

- 3) нарахуванням амортизаційних відрахувань здійснюється нагромадження в грошовій формі частково перенесеної вартості основних виробничих засобів на готову продукцію;

- 4) основні виробничі засоби поновлюються в натуральній формі протягом тривалого часу, що створює можливість маневрувати коштами амортизаційного фонду.

При простому відтворенні у кожному наступному циклі відбувається створення основних виробничих засобів у попередніх обсягах та з однаковою якістю. Джерелом фінансування заміни зношених основних засобів є нарахована сума амортизації.

Амортизаційні відрахування є важливим фактором підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності, постійним джерелом фінансування їхнього розвитку. Відповідно до чинних законодавчих актів підприємства формують свою амортизаційну політику, яка складається із сукупності способів управління порядком нарахування й використання амортизаційних відрахувань. Ефективність амортизаційної політики залежить від того, настільки точно визначено терміни експлуатації активів, що вводяться в дію, а також від вибору підприємством методу нарахування амортизації [6].

У формуванні основних засобів шляхом відтворення значна роль відводиться капітальним вкладенням. Капітальні вкладення – це витрати на створення нових, реконструкцію і технічне переозброєння діючих основних засобів. За допомогою капітальних вкладень здійснюється як просте, так і розширене відтворення основних засобів. За ринкових відносин важливе значення має вибір оптимальної структури джерел фінансування капітальних вкладень [7]. Фінансування капітальних вкладень здійснюється за рахунок власних і залучених коштів. Структура джерел фінансування капітальних вкладень підприємства залежить від багатьох факторів, зокрема: від оподаткування доходів підприємства, темпів зростання реалізації товарної продукції та їхньої стабільності, структури активів підприємства, стану ринку капіталу, відсоткової політики комерційних банків, рівня управління фінансовими ресурсами підприємства, суті стратегічних цільових фінансових рішень підприємства тощо. Найприйнятнішим для підприємства є комплексний підхід до вибору джерел фінансування капітальних вкладень.

За розширеного відтворення кожного наступного циклу здійснюється кількісне і якісне зростання основних виробничих засобів. Джерелом фінансування таких змін є використання частини створеного додаткового продукту. Необхідність оновлення основних виробничих засобів за ринкових відносин визначається передовсім конкуренцією товаровиробників. Саме конкуренція спонукає підприємства здійснювати прискорене списання основних виробничих засобів з метою нагромадження фінансових ресурсів для наступного вкладання коштів у придбання

більш прогресивного устаткування, впровадження нових технологій та іншого поліпшення основних виробничих засобів.

Саме тому, серед власних джерел фінансування формування основних засобів головну роль грає прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків та інших обов'язкових платежів. Частина цього прибутку, що спрямовується на виробничий розвиток, може бути використана на будь-які інвестиційні цілі. Політика розподілу чистого прибутку підприємства ґрунтується на обраній ним загальній стратегії економічного розвитку.

Висновки. На сучасному етапі питання формування основних засобів підприємств стають першочерговими. В умовах зниження інвестиційної і інноваційної активності неможливі економічна стабілізація, пожвавлення і зростання виробництва, позитивні соціальні зрушення.

Неможливість використання іноземних інвестицій для фінансування технічного переоснащення підприємств, створює передумови для рішучого переходу до формування внутрішнього ринку капіталу з метою залучення додаткових джерел фінансування. У світовій практиці такий капітал є головним джерелом інвестування.

Особливу увагу при цьому треба відводити засобів амортизаційного фонду. Серед ефективних заходів, спрямованих на зміцнення інвестиційного потенціалу підприємств значне місце може зайняти використання прискореної амортизації, оскільки вона має певні переваги перед іншими видами джерел фінансування, наприклад, банківськими кредитами, податковими пільгами і т.д., оскільки вона є безпроцентною позикою на технічний розвиток підприємств.

Значних інвестиційних джерелом може стати акціонерний капітал, проте для його використання необхідно створити певні умови: забезпечити права потенційних інвесторів, удосконалити діяльність самих акціонерних товариств, а також розвивати фондовий ринок.

Необхідно також звернути увагу на використання різних нетрадиційних видів інвестицій, оскільки нині вони найбільш підходять для сформованого економічного становища українських підприємств. Використання всіх названих джерел фінансування при належному законодавчому регулюванні дозволить сформувати ефективну систему оновлення основних засобів підприємств, поліпшити їх фінансовий стан, стабілізувати економічне і політичне становище країни в цілому.

SUMMARY

The authors focus on the essence of financial mechanism of ensuring of the basic stages of creation and functioning of enterprise. They specify the definition of fixed assets of economic unit and consider the process of their formation. The authors also focus on the issues of reproduction of fixed assets and described the sources of their funding.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Інститут економічного прогнозування / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 2009. – 338 с.
2. Бойчик І. Економіка підприємств: Навчальний посібник / І. Бойчик. – Львів: Сполом, 2008. – 211 с.
3. Вакульчик О.Б. Визначення зон економічного ризику на основі аналізу показників економічної безпеки підприємства. / О.Б. Вакульчик, Д.С. Зубицький // Економіст – 2009. – №8. – С. 41-43.
4. Галета Т.В. Особливості формування джерел відтворення основних засобів у сільськогосподарських підприємствах // Економіка АПК. – 2006. – №9. – С. 77-79.
5. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06. 2003. №964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.
6. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрогін, М.Д. Білік, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред.: проф. А.М. Поддєрогін. – 6-те вид. перероб та допов. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.
7. Хотомлянський О. Амортизаційний фонд як джерело відтворення основних засобів / О. Хотомлянський, В. Колосюк. // Економіка України. – 2004. – №3. – С. 57-60.

Надійшла до редколегії 19 квітня 2012 р.